

Dr PETAR KOZIC
profesor

NAUKA I TEOLOGIJA U XX VEKU

(kritika teoloških koncepcija nauke)
Moskva, 1972.

U izdanju Instituta naučnog ateizma Akademije društvenih nauka pri CK KPSS, grupa autora pod redakcijom V. I. Garadžia i A. D. Suhova objavila je osam priloga kojim je želela da »podvrgne kritičkoj analizi teološko tumačenje nauke; njene mogućnosti u saznanju sveta, a takođe i njenog značenja kao činioca društvenog razvitka«, kako je to istaknuto u predgovoru ove knjige-zbornika.

Svojim priložima autori su dali javnosti na uvid pregled jedne ne tako često obrađivane materije, proučavanjem relacije nauka-religija u svetlu promena i najnovijih otkrića u nauci, tehnici, tehnologiji i društvu uopšte. Većita borba između fideizma kao oblika iracionalističkog mišljenja i materijalizma kao naučnog realizma u današnje vreme dobija nove oblike, kako zbog evidentno krupnih naučnih dostignuća i stanja u celokupnoj društvenoj kulturi tako i zbog novog položaja crkve i religije u društvu.

U svom radu pod naslovom **Kritika teološke interpretacije nauka**, V. I. Garadža izlaže neke nove pokušaje hrišćanske teologije da likvidira konflikt između nauke i religije, istovremeno kritikujući te pokušaje kao iluzorne, dvosmislene, kao, u krajnjoj liniji, podređene autoritetu vere.

Savremena teologija, obaveštava nas Garadža, smatra da je biblijska mitološka karta sveta — stvar daleke prošlosti. Zato je za hrišćanstvo danas važno njegovo demitologiziranje (što će reći da je pred njim zadatak »prevođenje osnovnog njegovog sadržaja ...) sa jezika Biblije na jezik savremenog čoveka«. (8)

Što se tiče protestanskih teologa, pisac ističe da je njihovo mišljenje kako su nauka i vera dva realno postojeća ali različita mišljenja između kojih ne mora da dođe do konflikta ako nauka ne bude izašla iz svoje sfere, ako ne bude narušila svoje granice iza kojih počinje oblast vere. U svakom slučaju današnji protestantizam je učenje protivrečno i veoma ekektično ukoliko je reč o njegovom odnosu prema rešavanju problema odnosa između nauke i religije. Ta protivrečnost se manifestuje i do mere kada pristalice protestantskog »modernizma« daju tumačenje da bog postoji samo u zemaljskom svetu, da je nemoguće vaskrsenje iz mrtvih, da je Hristos bio prosto čovek, da ne postoji zagrobni život itd, međutim, takva orijentacija približavanja hrišćanskog učenja savremenom čoveku ima veoma snaž-

ne protivnike među samim protestantima, koji u savremenim reformatorima hrišćanstva vide 'izdajnike svetog duha'.

Što se tiče odnosa katolicizma i naučnog znanja oficijelni predstavnici filozofsko-teološke doktrine katolicizma — neotomisti — prilično angažuju sebe na tom pitanju. Oni polaze od toga da je ljudski razum danas oboleo pod uticajem protivrečnosti i poroka današnje buržoaske civilizacije, naučnog empirizma i pozitivizma i zaborava na boga.

Neotomisti i dalje ostaju pri tome da je bog 'prvi uzrok' svekolike suštine, transcendentalan u odnosu na materijalni svet i sadržan ne samo u kvalitetu tvorca već i u funkciji upravljača svetom prirode i društva. Oni, međutim, smatraju da je nauka važna oblast saznanja koja se odnosi na materijalnu stvarnost i činjenice kakve one jesu. Očigledno je da je strogo naučna misao materijalistička ali, po mišljenju katoličkih teologa, može se priznati značaj samo 'metodološkog materijalizma' za nauku ali ne i 'teorijskog' materijalizma pošto bi nauka trebalo da ima svoju orijentaciju u religioznoj veri da bi se razvijala po 'istinskom putu'. Nauka, prema tome, ma koliko zaslužna za dalji razvoj civilizacije ostaje ograničena oblast mišljenja, nepotpuna i površinska, zbog čega je ona niži red saznanja u odnosu na veru i tomističku metafiziku kao na znanje višeg reda.

Kao znanju višeg stepena, religiji — njenoj filozofiji — ostaje utvrđivanje onog što je opšte u stvarima, što postoji samo u mislima kao idealno, što su — zakoni. U stvari kroz filozofiju neotomisti ostvaruju vezu između nauke i teologije budući da se ona ima baviti izučavanjem opštih zakona sveta, osnovnim primarnim kategorijama mišljenja, »interpretacijom naučnih zakona u duhu 'istina' hrišćanskog otkrovenja«(30).

»Tradicionalno za katoličku crkvu — zaključuje Garadža — interpretacija nauke oslanja se na tomističko učenje o harmoniji između vere i znanja« (54).

Istina o bogu, na primer, ne može biti data naučnim otkrivanjem već božjim otkrovenjem — verom. Nauka je tu samo kao prirodna osnova i pretpostavka racionalizaciji vere u boga.

Ali ako je tomizam postala oficijelna filozofsko-teološka doktrina katoličke crkve 1879. godine proglašenjem pape Lava XIII u dokumentu **Ateterni partis**, treba reći da je otada do današnjih dana neotomizam (katolicizam) počeo veoma aktivno da se zanima razradom teološke koncepcije nauke čiji su osnovni stavovi — po rečima Garadža — najautoritativnije izraženi 1950. u enciklici pape Pija XII **Humani generis**. Neotomistička, teološka koncepcija nauke nije se smela dovoditi u sumnju a svaki pokušaj odstupanja od takve koncepcije, kao što je bio slučaj sa Tejarom de Šardenom (Teilhard de Shardin) i njegovim 'hrišćanskim evolucionizmom' bio je osuđivan.

»Neotomisti odbacuju kao lažne krajnosti 'racionalizam' i fideizma' ukoliko one predstavljaju razum i veru kao međusobno isključive protivrečnosti. Naprotiv, neotomizam vidi svoj zadatak u tome da ih pomiri, da ih sjedini u harmonično jedinstvo.

Suštinski momenat i neophodan uslov takve 'harmonije' javlja se potčinjavanje nižih vidova znanja višim, tj. potčinjavanje nauke teologiji.« (58)

Iako, međutim, nije ništa bitno izmenjeno u pogledu učenja o odnosu između nauke i vere treba reći da je posle II Vatikanskog sabora uglavnom tendencija ka većem realizmu u poimanju samostalnosti nauke i nemogućnosti da se ona drži pod nekom strogom i svestranom kontrolom. U crkvenom dokumentu 1965. godine o crkvi u savremenom svetu čak se priznaje da se nauke uspešno razvijaju, da igraju odlučujuću ulogu u savremenom društvu i da su vernici dužni da poštuju naučni progres, jer je jedan istočnik svih vrednosti — kako zemaljskih tako i verskih — bog.

Na nov, tolerantniji odnos religije prema nauci, na usklađivanje pozicije ravnoteže u poremećenim idejama čoveka naročito je ukazivao T. de Šarden i pravac koji je u katolicizmu nastao kao protivstav neotomizmu. O njima u ovoj knjizi posebno raspravlja **V. M. Pasika** člankom **Teologija i nauka u interpretaciji tejarđizma**.

Autor objašnjava tejarđizam kao opozicionu struju unutar katolicizma iako se od mnogih smatra da je to pre svega filozofsko učenje. Suština Tejarđovog učenja jeste u tome što on i njegovi sledbenici smatraju da je sve podređeno zakonu evolucije razvitka pa i samo hrišćanstvo. Svoju metodološku poziciju smatra 'fenomenološkom' a svoju teoriju naziva 'fenomenologijom'. Njegova fenomenologija, piše Pasika, rešava zadatke koji nisu u kompetenciji filozofije i teologije, tražeći rešenja tih zadataka suprotno tomističkim. Ona počinje sa empirijskom stvarnošću — njenu osnovu čini 'fizika'; osnovne pojmove uopštene karte stvaranja sveta fenomenologija formira na bazi naučnih podataka, koristeći pojmovni aparat nauke. I na kraju, u rezultatu interpretacije 'fenomena hrišćanstva' pretvara se u apologetiku i mistiku. (118)

I njegovi kritičari — ortodoksni katolički teoretičari — P. Grene (P. Grenét), Ž. Mariten (G. Maritain) i dr., i njegovi poklonici P. Šošar (P. Chauchard) i dr., kao i oni koji su zastupali srednju liniju, samo su, svaki na svoj način, potvrđivali značaj i snažan odjek tejarđizma u današnjoj filozofsko-teološkoj misli.

Autor članka smatra, međutim, da i oni koji su predimenzionirali materijalističku i prirodnjačku crtu Šardanovog učenja, kao i oni koji su u njegovom učenju isticali pre svega spiritualističku, idealističku i religioznu crtu nisu uvek u pravu. Pre će to biti oni, koji, kao i sam Šardan, smatraju da je pitanje odnosa materije i duha rešivo njihovom sintezom. To znači da je svet u svakoj svojoj čestici oduhovtoren, životan, odn. da je materija ovladala sposobnošću razvitka i prerastanja u život i svest pošto je od samog početka morala biti oduhovljena. Prema tome ne princip — materija ili duh kao primarno već jedna 'nit univerzuma' koja prožima spoljnu (materijalnu) i unutrašnju (duhovnu) stranu sveta.

Kritikama L. Seva (L. Séve), R. Garodija (R. Garaydu), Š. Armanjaka (Ch. D'Armagnac) i dr, autor je samo upotpunio svoj prikaz učenja T. de Sardena.

E. M. Babasov je u ovoj knjizi-zborniku autor članka pn. **Neodrživost teološke koncepcije naučno-tehničke revolucije.**

Sa očigledno odličnim poznavanjem stvari pisac analizira bogoslovska tumačenja socijalnih problema koji su, navodi autor, bili predmet diskusije i predstavnika sve četiri svetske religije — hrišćanske, muslimanske, budističke i induističke na njihovoj konferenciji u Bejrutu pre par godina.

Autor smatra da je opšte nastojanje teologa razgraničenje sfere naučnika i sfere religije, propagiranje teorije 'dvojstva istine' pošto, kako bi rekao H. Keler (H. Köhler) 'vera i nauka se ne nalaze u konkurenciji jedna s drugom'. U svakom slučaju, smatra Babasov, »putem falsifikovanja filozofskih osnova fizike, matematike, kibernetike, astrofizike, genetike i drugih nauka oni streme pomirenju religiozne ideje boga sa principom savremenog naučnog mišljenja« (73).

U svom članku autor navodi priznanje teologa za velika otkrića matematike. Međutim, fideističko tumačenje uspeha matematike i kibernetike svodi se na dokazivanje da, po rečima Mateziusa (J. Mathesius), »carstvo matematike' nije moguće razumeti običnim ljudskim pojmovima pošto je za to potreban osoben, natprirodni 'nosilac matematičke duhovnosti' — gospod bog«. (75) Drugim rečima, rezultati matematike i kibernetike pokazuju istovremeno i nemoć čoveka pred ogromnim, velikim i beskonačnim svetom u čiju se dubinu ne može proniknuti samo kibernetikom naukom već i 'bogonadahnutom' kibernetikom svetoga duha koji upravlja svim čovekovim delanjem. (76)

Prikazom teoloških rasuđivanja savremenih problema u fizičkoj nauci autor članka upotpunjuje pretstavu o nastojanju savremenih teologa da se aktivističkom pozicijom prema nauci održe u svojim osnovnim filozofskim tezama. Tako pisac ovog članka navodi niz tomističkih autora (O. Spülbeck, W. Büchel i dr.) koji »na osnovu bogoslovske interpretacije najnovijih dostignuća fizike nastoje dokazati kako fizički objekti — atomi, elementarne čestice itd. — predstavljaju akcidentna određenja nekog opšteg supstrata čiju suštinu ne možemo razotkriti fizikom već tomističkom metafizikom, koja se oslanja na princip hilemorfizma, tj, na priznanje zavisnosti svih vidova bića od 'forme svih formi', čistog stvaralačkog 'akta' podudarnog sa bogom«. (80)

Kada je reč o kosmonautici pisac navodi misao teologa da je uspeh u osvajanju vasiono istovremeno stvorio veliki broj problema koje čovečanstvo nije u mogućnosti da reši naukom. To upravo i misli poljski katolički bogoslov V. Granat (W. Granat) kada piše, prema navodima Babosova, da je savremeni let u kosmos formirao 'savršenu sliku makrokosmosa; međutim je pritom neophodno uvek pamtit i ukazivanja (crkve — prim. aut.) o pitanju granice našeg saznanja'. (96)

Interesantno je, takođe, mišljenje crkvenih filozofa danas o biološkim problemima »osobito o takvim kao što su nastanak i suština života, evolucija žive prirode, osobenosti i mehanizmi prenošenja sa pokolenja na pokolenje naslednih informacija itd.« (92) Autor članka navodi mišljenja Dubarla (D. Dubarle), Špilbeka (O. Spülbeck), Martina (P. Martini) i dr. koji priznaju nesumnjiv uspeh genetike ali i njenu nesposobnost da pronikne u tajnu prenosa naslednih osobina i

njihovog mutacionog menjanja jer se u procesu istraživanja naučnici neizbežno sukobljavaju sa neizvesnim kakav je materijalni faktor — stvar naslednosti, gen. Povrh toga neizvesnog, postoji još tajanstvenije i nedostižno neizvesno koje stoji iza predela materijalnog sveta i cilju-saobrazno upravlja organskim životom. (94).

Bogoslovska fetišizacija i mistifikacija tehničkog progressa kao i pitanja teološke prognoze socijalnih posledica naučno-tehničke revolucije završna su razmatranja Babasova. Tako on navodi reči jednog od osnivača tzv. 'teologije tehnike' F. Desauera (F. Dessauer): 'bog razvija kroz stvaralaštvo ljudi svoje sopstvene planove i svoj sopstveni rad... Iz tog učešća u nastavku stvaralačkog rada proizilaze mnoge posledice za tehničke profesije' (97). Crkva, dakle, nije u stanju da á priori odbacuje tehnička dostignuća na kojima počiva 'industrijsko društvo' kao neka sinteza koja proizilazi iz teze liberalizma (kapitalizma) i antiteze kolektivizma (socijalizma) kao, po rečima Brokmilera (K. Brockmüller), 'nešto savršeno drugo, nego postojanje dva protivrečna sistema' (102).

U svom prilogu **Interpretacije savremene teologije religiozne karte sveta I. G. Ivanov** sistematično i jednostavnim rečima prikazuje metamorfozu teoloških shvatanja sveta u najnovije vreme.

Pošto je prikazao biblijsku sliku sveta Ivanov izlaže nastojanje crkvenodostojnika i teoloških ideologa da se oslobode grubih, vulgarnih, za današnjeg čoveka smešnih teza i dogmi veroučenja.

Prema autoru članka kriza religioznog pogleda na svet uzrokovana je prirodnonaučnim znanjem, koja danas dostiže takoreći kulminaciju iako se u Zapadnoj Evropi ona oseća već od XVI veka. Stoga, ako su stotinama godina bogoslovi nastojali da prošire jaz između boga s jedne i ljudskog sveta s druge strane, ako su u prvi plan isticali dogme o svemogućnosti božjoj, o strašnom i bespoštednom sudu božjem itd., današnji teolozi nastoje da razviju one crte koje dozvoljavaju približavanje boga čoveku i stvaranje lika boga — oca spremnog da čovečanstvu omogućí sreću i spasenje na samoj zemlji. U vezi s tim u bogoslovskom rasuđivanju o natprirodnom svetu skoro da su iščezle predstave o đavolu, o paklu a neki protestanski teolozi i sasvim odriču njihovu realnost.

'Eshatološki kraj' (strašni sud — P. K.), po rečima holandskog protestantskog teologa, profesora sistematske bogoslovije Berghofa (Bergchhof), nije ništa drugo već novo i mnogo veće postojanje slobode i vladavine čovečanstva. (145). U samoj enciklici **Populorum progressio** (1966). pape Pavla VI, eksplicitno je proglašeno kao božja volja obaveznost čoveka da učestvuje u daljem menjanju i usavršavanju sveta jer 'bog koji je obdario čoveka razumom, pretstavama i osećanjima, dao mu je samim tim mogućnost da dovrši njegovo prvobitno dato delanje'. (148)

Sve u svemu 'humanizacija' ideje o ulozi čoveka u svetu dopunjuje se od strane teologa modernizacijom ideje o samom svetu i božjem učestvovanju u njegovom stvaranju kao tvorca prve forme materije i njene energije. (149)

M. M. Skibickij, uzeo je za temu svog naučnog priloga u ovoj knjizi razmatranje **teološkog falsifikovanja značenja prirodnoznaja**.

I pored činjenice humanizacije, modernizacije religije, pored teorije o konvergenciji nauke i religije i sl., »skriveni i otvoreni fideisti, smatra Skibickij, podvrgavaju oštrom napadu burno razvijajuće se nauke o živoj i neživoj prirodi, umanjujući njihovu društvenu funkciju, odriču materijalističke stavove koji proizilaze iz dostignuća prirodnih nauka«. (155)

Ističući da proces diferencijacije nauka prati, istovremno, i proces integracije naučnih znanja pisac članka pokazuje kako u sferi istraživanja prirodnih fenomena to dovodi do uzajamnog prožimanja prirodnih nauka čime se dobija reljefnija, plastičnija i potpunija slika prirode. Religija i nauka (filozofija), međutim, nemaju nikakvih dodirnih tačaka. Religija je van predela naučnomaterijalističke kritike. Ona se bavi pitanjima koja su naučnom empirizmu nedostupna kao što su, po rečima fon Juhena (A. von Jüchen) postanak sveta i sl. Pisac članka nadalje pokazuje kako savremeni teološki teoretičari traže da pokažu ograničenost prirodnih nauka odn. njihovu nedovoljnost, čak i kada se radi o naučno dokazanim teorijama kakav je darvinizam za koji R. Kariš (R. Karisch) kaže: 'darvinizam — samo hipoteza, kojom Darwin pokušava da objasni razvitak' (167), dok Bohenski (J. M. Bochenski) tvrdi da se 'prirodnonaučne teorije nikada ne pojavljuju kao cele istine. Sve što nauka može postići u tom smislu i što postiže, jeste verovatnoća'. (166)

U članku **Racionalizam i teologija G. A. Gabinskij** razmatra jedan gnoseološko-filozofski problem koji se, u ovom slučaju, odnosi na nekoliko pitanja kao što su: da li je racionalizam istinito mišljenje; zašto je religiozna apologetika protiv racionalizma; kako se racionalizmu suprotstavlja 'hrišćanski intelektualizam' itd. Uz pomoć H. Dencigera (H. Denziger), A. Brunera (A. Brunner), J. Hesena (J. Hessen), K. Barta (K. Barth), E. Fuka (E. Fuchs), G. Koha (G. Koch), R. Bultmana (R. Bultmann) i dr. katoličkih i protestantskih teologa, pisac članka nas upoznaje i sa tendencijom napuštanja aristotelovsko-tomističke koncepcije i obnavljanja platonovsko-avgustinske tradicije kao manje racionalističkog i više mističkog iracionalističkog pravca, u katolicizmu, odn. sa protestantskim odricanjem racionalne osnovnosti religije u formi 'dijalektičke teologije' zatvorene u sebi, autarkične, koja nema potrebu ni za kakvom osnovanošću. (182) Što se tiče savremene apologetike pravoslavlja ona je veoma bliska katoličkoj tezi o postojanju prirodnog ali i natprirodnog otkrovenja. (187)

Najzad, **B. A. Alieva** u svom radu pod nazivom **Teorija dvojstva istine i metod predmetnog razgraničenja u savremenoj teologiji** aktualizira jedno staro pitanje u teorijskoj raspravi.

Teza o dvojstvu istine i predmetu razgraničenja nauke i religije svojevremeno je bila racionalan pokušaj ka oslobođenju nauke ispod crkvenog plašta, smatra autor. Zahvaljujući principu dvojstva istine, ono što je istina za religiju ne mora biti i naučna istina a to je već bio progresivan korak koji je, smatra se, prvi učinio arabljanski filozof muslimanske Renesane Ibn-Rošid (Averoes). Toma Akvinski je ave-

roističko shvatanje dvojstva istine mistifikovao isticanjem da naučne istine kao istine drugog reda u stvari razjašnjavaju istine prvog reda — istine teologije. Između njih nema stvarnog razlaza jer su i razum i otkrovenje tvorevine jednog boga.

Današnja teorija dvojstva istine i predmetnog razgraničenja naučnih i religioznih stavova sve je više iluzorna, nenaučna teza kojom se poslednjim »argumentima« pokušava da odbrani pravo na postojanje i teoloških interpretacija pojava u svetu, pored ekspanzije naučno-tehnološke revolucije i onih znanja koja su nesumnjive istine.

Svega nekoliko stranca akademika **A. M. Prohorova**, dobitnika Nobelove nagrade, na kraju ove knjige **o neistovetnosti nauke i religije** jeste, u stvari, njegov komentar jednog članka američkog profesora univerziteta Č. Taunsa, takođe nobelovca, koji je bio uzeo zadatak da dokaže 'sličnost i skoro identičnost' nauke i religije.

Prohorov pobija argumente Taunsa a naročito da su i nauci i religiji zadaci slični i 'ne vrlo daleko jedan od drugog' odn. da im je i osnovni metod isti — vera. U prvom slučaju Prohorov dokazuje da je predmet nauke objektivna zakonitost Vasiona, dakle materijalnost sveta, što je sasvim suprotno od religioznog istraživanja 'cilja i smisla' Vasiona, svrsishodne sile, dakle, duhovnog elementa.

Što se tiče metoda, religiozna vera nije ni u kakvoj vezi sa verom naučnika u rešenje složenih zadataka.

Sovjetski naučnik smatra da njegov američki kolega jedino ima pravo kada tvrdi da 'bi religija mogla izvući za sebe korist od naučnih opita' ali, dodaje, da to religija već davno čini na način teološke, bogoslovske interpretacije. (212)

Knjiga **Nauka i teologija u XX veku**, dakle, dvostruko je vredna pažnje: jer obrađuje temu koja je kao realnost vekovima prisutna u praksi društvenih odnosa i u mišljenju, kao i zbog toga što je ovoga puta data u svetlu najnovijih promena našega veka.

